Ontwikkelingen rond voorzieningen

Disclosure: de invloed van het Zinkwitarrest

Drs. C.A. Arnold, Drs. Mr. G.A. Arnold en Drs. C.P.M. Overboom

1 Inleiding[1]

Voorzieningen dienen op de balans te worden opgenomen ter dekking van op balansdatum bestaande verplichtingen en verliezen, of specifieke risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen en verliezen, waarvan de omvang op balansdatum onzeker is maar redelijkerwijs te schatten (artikel 374 lid 1 BW2). De wet onderscheidt naast voorzieningen voor belasting- en pensioenverplichtingen voorts 'overige voorzieningen' (artikel 374 lid 2 BW2).

Voorzieningen komen in ruime mate voor op de balans van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland: gemiddeld 8,1% (1994) van het balanstotaal van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland wordt gevormd door de post voorzieningen (Overboom, tabel 5.3, p. 46). Voorts blijkt uit onderzoek van jaarverslagen dat van de categorie 'overige voorzieningen' de voorziening voor reorganisatie- en herstructureringskosten het meeste voorkomt en gemiddeld de grootste omvang heeft (Overboom, tabel 5.4, p. 47 en Boneco en Van der Wal, p. 44).

Al enige tijd staan voorzieningen ter discussie, niet slechts in de buitenlandse (lees: Angelsaksische) literatuur, maar ook in de Nederlandse. Het betreft niet zozeer de voorzieningen met een duidelijk schuldkarakter, zoals voorzieningen voor latente belastingen en pensioenverplichtingen, maar veeleer de voorzieningen die zich sterk lenen voor een subjectieve invulling door het management, zoals voorzieningen voor reorganisatiekosten en milieukosten. Zo constateert Hoogendoorn (1997, p. 194) dat met name bij de voorzieningen in verband met reorganisaties en herstructurering zeer veel vrijheidsgraden bestaan met betrekking tot de bepaling van de omvang. Ook Van der Wel (1995, p. 446) stelt: 'met behulp van een subjectieve beïnvloeding van voorzieningen kan de ondernemingsleiding ... het uiteindelijke resultaat en vermogen enigszins sturen. Het vermoeden bestaat dat voorzieningen worden gehanteerd om resultaategalisatie te bereiken.' Uit het onderzoek van Overboom (1996) bleek dat voorzieningen door het management inderdaad voor resultaategalisatie worden 'gebruikt'.

In de discussie rond voorzieningen speelt de disclosure of toelichting op voorzieningen een belangrijke rol. Door het stellen van stringente eisen aan de toelichting op met name de 'overige voorzieningen'[2], kan de subjectiviteit enigszins worden ondervangen. Zo zal bij een adequate toelichting, bijvoorbeeld door het specificeren van de aard en omvang van mutaties in de voorzieningen, het risico op resultaategalisatie door het management afnemen. In het kader van de toelichting op voorzieningen is een belangwekkend arrest van de Ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam (hierna: OK) verschenen.

Eind november 1995 heeft de OK arrest gewezen in de jaarrekeningprocedure die de

Drs. C.A. Arnold is research medewerker bij Assurance Support & Research van KPMG Accountants NV.

Drs. Mr. G.A. Arnold RA is directeur bij Moret Ernst & Young Accountants.

Drs. C.P.M. Overboom is controller bij de Bedrijfs Economische Eenheid van GAK Nederland BV. De verantwoordelijkheid van de inhoud van het artikel berust geheel bij de auteurs persoonlijk.

Vereniging van Effectenbezitters (hierna: VEB) had aangespannen tegen de Koninklijke Maastrichtse Zinkwitmaatschappij (hierna: KMZM). Het arrest (hierna: het Zinkwitarrest) heeft betrekking op de jaarrekening van KMZM over 1993, met name op de toelichting van de balanspost 'overige voorzieningen'.

Het is aannemelijk dat de OK in vergelijkbare gevallen overeenkomstig het Zinkwitarrest zal oordelen. Vanuit dit oogpunt is het zinvol te inventariseren in hoeverre de OK strenger is geweest dan de huidige verslaggevingspraktijk, met andere woorden na te gaan welke ondernemingen op het punt van de toelichting op 'overige voorzieningen' aan de eisen volgens het Zinkwitarrest voldoen. Voorts heeft de OK met het arrest een invulling gegeven aan het materialiteitsbeginsel bij de presentatie van financiële informatie in de jaarrekening. In dit artikel wordt ingegaan op verschillende elementen van het Zinkwitarrest die van invloed kunnen zijn op de jaarverslaggeving van ondernemingen in Nederland, de huidige regelgeving op dit gebied en wordt voorts aangegeven welke implicaties het arrest heeft voor de jaarverslaggeving van ondernemingen (en derhalve ook voor accountants) in Nederland.

2 Toelichting 'overige voorzieningen'

2.1 Huidige regelgeving

De wet bevat een tweetal bijzondere voorschriften betreffende in de toelichting op te nemen informatie over voorzieningen. Zo schrijft artikel 374 lid 3 BW2 voor om de voorzieningen te splitsen naar de aard der verplichtingen, verliezen en kosten waartegen zij worden getroffen en dienen zij overeenkomstig hun aard *nauwkeurig* te worden omschreven. De term 'nauwkeurig' wordt in de wet of de Memorie van Toelichting (MvT) niet nader omschreven. Voorts dient volgens hetzelfde lid 3 in de toelichting *zoveel mogelijk* te worden aangegeven in welke mate de voorzieningen als langlopend moeten worden beschouwd. Het motief hiervoor is, volgens de MvT, dat het inzicht in de liquiditeitspositie van de onderneming hiermee is gediend. Volgens richtlijn 2.53.110 moet een voorziening of een deel van een voorziening waarvan de afwikkeling naar verwachting binnen een jaar zal plaatsvinden, als kortlopend worden beschouwd.

Uit de jurisprudentie is gebleken dat een voorziening voor reorganisatiekosten niet nader behoeft te worden uitgesplitst en toegelicht (OK 26-06-1980). Het feit dat in de voorziening bijvoorbeeld kosten van afvloeiingsregelingen zijn opgenomen, behoeft niet te worden vermeld. Door de Raad voor de Jaarverslaggeving (hierna: RJ) wordt echter ten aanzien van voorzieningen in verband met beëindiging van activiteiten gesteld, dat de grootte van de posten, alsmede de aard en de grootte van de mutaties daarin (zie ook paragraaf 3), *per categorie* uit de jaarrekening dienen te blijken (RJ 2.53.924).

Betreffende de materialiteit van de vermelde gegevens, de zogenaamde presentatiematerialiteit, volgens de wet (artikel 363 lid 3) en de RJ wordt verwezen naar paragraaf 5.

2.2 Zinkwitarrest

Feiten

De toelichting op de geconsolideerde balans vermeldt ten aanzien van de 'overige voorzieningen' uitsluitend: 'De post "overige voorzieningen" bestaat hoofdzakelijk uit een voorziening voor milieukosten en reorganisatiekosten'. De toelichting op de vennootschappelijke balans vermeldt: 'De post "overige voorzieningen" bestaat uit een voorziening voor milieukosten en andere kosten'. De vennootschappelijke toelichting vermeldt verder niets aangaande milieukosten. Voorts worden obligo's welke betrekking hebben op de moedermaatschappij uitsluitend vermeld in de toelichting op de geconsolideerde balans.

Specificatie 'overige voorzieningen'

Naar het oordeel van de OK 'voldoet de toelichting die in de *geconsolideerde jaarrekening* is gegeven op de post "overige voorzieningen", aangezien het om een belangrijke voorziening gaat (in relatie tot het eigen vermogen 7%: zie paragraaf 5), niet aan de daaraan door artikel 374 lid 3 BW2 gestelde eisen'. Hiervoor voert de OK een drietal argumenten aan:

1 De post 'overige voorzieningen' wordt niet gesplitst naar de aard van de risico's en verplichtingen waarvoor zij is gevormd, terwijl de post zowel milieukosten als reorganisatiekosten omvat (OK, 1995a, 7.1.1., p. 24-25). De OK is blijkbaar van mening dat een 'nauwkeurige specificatie' naar aard zoals artikel

374 lid 3 eist, inhoudt dat een *specificatie naar omvang* moet worden gegeven.

2 Er wordt geen inzicht verschaft in de mate waarin de (overige) voorzieningen als langlopend worden beschouwd (zie hierna).
3 Er wordt geen inzicht gegeven in de aard en omvang van de mutaties in de (overige) voorzieningen. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 3.

Ook de toelichting op de 'overige voorzieningen' in de *vennootschappelijke jaarrekening* is naar het oordeel van de OK onvoldoende (OK, 1995a, 7.1.2., p. 26). Zij stelt dat specificatie naar aard ingevolge artikel 374 BW2 is geboden, aangezien de voorziening niet alleen op milieukosten maar ook op andere kosten betrekking heeft. Het in de toelichting uitsluitend informatie geven over het feit dat de balanspost 'overige voorzieningen' op twee onderwerpen (milieukosten en 'andere kosten') betrekking heeft, terwijl de lezer van de jaarrekening kwantitatieve gegevens worden onthouden, is volgens het hof onvoldoende (1995b, 3.3, p. 14). Bij haar verweer heeft KMZM (gesteund door haar accountant) aangevoerd, dat cijfermatige specificatie op grond van artikel 363 lid 3 BW2 niet vereist is, omdat zulks van te verwaarlozen betekenis is. Hierop gaan wij in paragraaf 5 nader in.

Onduidelijk is waarom in het arrest een stringent onderscheid wordt gemaakt tussen de toelichting op de vennootschappelijke jaarrekening en de toelichting op de geconsolideerde jaarrekening. Wettelijk gezien is er immers slechts sprake van één toelichting waarvan de geconsolideerde gegevens deel uitmaken. Ten aanzien van de in de toelichting op de geconsolideerde balans vermelde obligo's stelt de OK dat deze obligo's tevens vermeld moeten worden in de toelichting op de vennootschappelijke balans. Zoals Van der Laan Bouma onzes inziens terecht concludeert, zou het consequent doorzetten van die lijn wel eens kunnen betekenen dat er meer herhalingen in jaarrekeningen moeten worden opgenomen (1996, p. 32).

Onderscheid kortlopend/langlopend

Zoals aangegeven verschaft KMZM in haar jaarrekening geen inzicht in de mate waarin de overige voorzieningen als langlopend moeten worden beschouwd. In het door KMZM's accountant gesteunde verweer stelt KMZM dat zij een dergelijke specificatie *niet mogelijk* acht, omdat onduidelijk is wanneer de betrokken kosten worden gemaakt of claims moeten worden betaald. Het 'zoveel mogelijk' van artikel 374 lid 3 (zie 2.1) en vorenstaand verweer heeft de OK niet van het standpunt gebracht dat de betreffende specificatie moet worden verschaft, aangezien dergelijke omstandigheden niet behoeven te verhinderen dat ten aanzien van kortlopend/langlopend in redelijkheid een keuze wordt gemaakt. Op grond van het Zinkwitarrest kan dus worden gesteld dat het feit dat het onduidelijk is wanneer kosten/verplichtingen/verliezen worden gemaakt c.q. worden betaald geen valide argument is om de splitsing kortlopend/langlopend achterwege te laten. Dit impliceert dat met betrekking tot de (overige) voorzieningen in beginsel altijd moet worden aangegeven in welke mate deze langlopend zijn.

2.3 Verslaggevingspraktijk

Specificatie 'overige voorzieningen'

Zoals aangegeven dienen voorzieningen volgens de wet (artikel 374 lid 3) overeenkomstig hun aard nauwkeurig te worden omschreven. Blijkens het Zinkwitarrest houdt dit onder andere in dat, indien het om een relatief belangrijke voorziening gaat:

- *alle* onderdelen van de rubriek 'overige voorzieningen';
- naar *aard* en tevens;
- naar *omvang* moeten worden gespecificeerd (de zogenaamde cijfermatige specificatie).

Overboom (1996) heeft de specificatie naar *aard* van de risico's van de 'overige voorzieningen' in jaarrekeningen onderzocht. In 169 van de 362 jaarrekeningen (1988-1994) waarin een post 'overige voorzieningen' in de jaarrekening was opgenomen (47%), bleek in de toelichting geen specificatie naar aard van de risico's plaats te vinden (Overboom, tabel 5.9, p. 55). Boneco en Van der Wal (1992, pp. 41-42) hebben de specificatie naar aard en de cijfermatige specificatie van de in de geconsolideerde balans vermelde post 'overige voorzieningen' onderzocht. De resultaten zijn weergegeven in tabel 1.

Uit tabel 1 (p. 96) blijkt dat in 36% van de onderzochte jaarrekeningen (41 van de 115 ondernemingen) een restpost 'overige voorzieningen' was vermeld.[3] Ongeveer 36% van deze jaarrekeningen (15 ondernemingen) vermeldt de

Tabel 1: Specificatie 'overige voorzieningen' (N=115; jaarrekeningen 1991)

Balans:	*Abs.*	*Perc.*
Detaillering conform artikel 374 lid 4:		
Vz voor belastingverpl., pensioenverpl..		
overige voorzieningen	23	56%
Andere detailleringen		
(met 'overige voorzieningen')	18	44%
	41	100%
Toelichting:		
Specificatie incl. bedrag van alle		
'overige voorzieningen'	15	36%
Specificatie incl. bedrag van deel		
'overige voorzieningen'	4	10%
Specificatie zonder bedrag van		
'overige voorzieningen'	13	32%
Geen nadere toelichting	9	22%
	41	100%

Bron: Boneco en Van der Wal (1992), tabel 2, pp. 41-42.

voorzieningen met het daarbij behorende bedrag, waarvan 21% (4 ondernemingen) dit voor een deel van de voorzieningen doet. Dertien ondernemingen (32%), die in de balans een post 'overige voorzieningen' noemen, vermelden de voorzieningen zonder bedrag. Uit de uitspraak van de OK kan worden afgeleid dat van *alle* overige voorzieningen zowel een *specificatie naar aard* als een *cijfermatige specificatie* moet worden gegeven. In 1991 zou circa 64% van de onderzochte jaarrekeningen met een balanspost 'overige voorzieningen' (26 ondernemingen) op dit punt niet aan de eisen van de wet voldoen.

Hoewel in het onderzoek van Boneco en Van der Wal de materialiteit (zie paragraaf 5) van de overige voorzieningen niet in beschouwing is genomen, kan op basis van tabel 1 toch voorzichtig worden gesteld dat het Zinkwitarrest op dit punt grote gevolgen heeft voor de verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Uit het arrest kan tevens worden afgeleid dat een in de verslaggevingspraktijk veel gebezigde toelichting op 'overige voorzieningen', dat het daarbij gaat om 'posten/verplichtingen/risico's op verplichtingen van uiteenlopende aard', niet in overeenstemming is met de wet.

Onderscheid kortlopend/langlopend

Boneco en Van der Wal hebben onderzocht in hoeverre ondernemingen in de toelichting op voorzieningen een indicatie van de termijn geven. De resultaten van dat onderzoek zijn weergegeven in tabel 2.

Hoewel uit de onderzoeksresultaten van tabel 2 niet specifiek de 'score' ten aanzien van de overige voorzieningen blijkt (Zinkwitarrest), geven de resultaten toch een duidelijke indicatie van de tekortkomingen van jaarverslagen op dit punt: in 22% (1991) van de onderzochte jaarrekeningen waarin voorzieningen waren opgenomen werd in de toelichting op de balans geen indicatie van de termijn gegeven. Er is geen reden te veronderstellen dat in de afgelopen vijf jaar een verbetering op dit punt is opgetreden. Het Zinkwitarrest bevestigt dat op dit punt de jaarrekeningen dienen te worden verbeterd.

3 Mutaties in voorzieningen

3.1 Huidige regelgeving

De wet bevat, in tegenstelling tot enkele andere balansposten (bijvoorbeeld eigen vermogen), geen

Tabel 2: Indicatie van de termijn van voorzieningen

	1991	*1986*
Indicatie langlopend:		
– met bedrag[a]	23	26
– overwegend[b]	41	35
– percentage	2	2
Indicatie kortlopend:		
– met bedrag[a]	8	13
– overwegend[b]	4	2
Indicatie langlopend en kortlopend:		
– met bedrag	6	5
– overwegend	6	1
Geen indicatie van de termijn van de voorzieningen	25	44
Totaal	115	134

[a] Indien een specifieke voorziening, waarvan het bedrag bekend is, als lang- of kortlopend is betiteld of als is vermeld dat alle voorzieningen lang- of kortlopend zijn, zijn deze in 1991 ook hieronder gerangschikt

[b] of een soortgelijke benaming, zoals 'nagenoeg geheel', 'grotendeels', etc.

Bron: Boneco en Van der Wal (1992), tabel 4, p. 45.

bijzondere voorschriften omtrent het toelichten van aard en omvang van mutaties in voorzieningen. Wel zijn ondernemingen volgens artikel 362 lid 4 BW2 verplicht na te gaan of zij op onderdelen van hun jaarrekening aanvullende informatie moeten geven indien het volgens artikel 362 lid 1 BW2 bedoelde inzicht dit vereist.

De Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) stelt in stellige uitspraak RJ 2.53.206 dat met betrekking tot voorzieningen waaromtrent de bepaling van de benodigde grootte in belangrijke mate een element van onzekerheid in zich bergt, de jaarrekening inzicht dient te geven in de mutaties en de aard daarvan. Daarbij wordt aanbevolen - onderscheiden naar de aard van de voorzieningen - ten minste de volgende bedragen te vermelden:
- toevoegingen ten laste van de resultaten;
- onttrekkingen ten behoeve van het doel waarvoor de voorziening is gevormd;
- ten gunste van de resultaten vrijvallende bedragen.

Met betrekking tot voorzieningen in verband met beëindiging van activiteiten schrijft de RJ vorenstaande vermeldingen voor (RJ 2.53.924 - zie ook paragraaf 2).

3.2 Zinkwitarrest

De OK stelt dat voor een behoorlijk (lees: verantwoord) inzicht in de jaarrekening vereist is dat de mutaties in de (milieu)voorzieningen worden gespecificeerd, toegelicht en zonodig gemotiveerd (OK, 1995b, 3.1.1., p. 13). De mutaties betreffen:
- de toevoegingen aan de voorziening ten laste van de resultatenrekening;
- de betalingen ten laste van de voorziening;
- de vrijval van de voorziening ten gunste van de resultatenrekening.

Volgens de OK is inzicht in de omvang van deze mutaties en de aard daarvan, gelet op het relatieve belang daarvan geboden, teneinde een verantwoord oordeel te kunnen vormen omtrent het vermogen en het resultaat van KMZM. Blijkens deze omschrijving heeft het hof zich bij haar oordeel gebaseerd op artikel 362 lid 4 BW2 (zie 3.1). Ook Beckman (Hers, p. 62) en Van der Laan Bouma (1996, p. 32) onderschrijven de stelling dat de uitspraak betreffende de specificatie van de mutaties uitsluitend kan zijn gebaseerd op dit wetsartikel.

Gelet op het feit dat inzicht in de aard en omvang van mutaties binnen de voorziening is gebaseerd op artikel 362 lid 4 BW2, kan onzes inziens worden gesteld dat voor het inzicht in het vermogen en resultaat vereist is dat ondernemingen, met naar verhouding dezelfde posten in de balans (zie paragraaf 5), inzicht verschaffen in de *aard en omvang* van mutaties in voorzieningen. Informatie betreffende de aard en omvang van mutaties in voorzieningen is voor gebruikers van verslaggevingsinformatie essentieel om tot een verantwoord oordeel omtrent het vermogen en het resultaat te komen.

3.3 Verslaggevingspraktijk

De mutatiestaat is bij uitstek een geschikt middel om inzicht te verschaffen aan de gebruikers van de jaarrekening hoe de mutaties binnen de voorziening tot stand zijn gekomen (Boneco en Van der Wal, p. 47). Immers, het mutatieoverzicht kan de effecten op het resultaat en vermogen (dotaties, vrijval) zichtbaar maken. Daarnaast kan er sprake zijn van mutaties die geen effect hebben op het resultaat (onttrekkingen, nieuwe consolidaties). Ook Beckman concludeert naar aanleiding van het Zinkwitarrest dat door middel van een mutatiestaat inzicht in de aard en omvang van de mutaties binnen voorzieningen kan worden verstrekt (Hers, p. 63).

Overboom (1996) heeft onderzocht hoeveel ondernemingen in hun jaarrekening een mutatiestaat van de voorzieningen hebben opgenomen en hoe gedetailleerd dat geschiedde. De resultaten zijn weergegeven in tabel 3 (p. 98).

Uit het Zinkwitarrest kan worden afgeleid dat volledig inzicht moet worden verstrekt in de mutaties (toevoegingen, onttrekkingen en vrijvallen) binnen de voorzieningen. Uit tabel 3 blijkt dat in slechts 11% van de jaarrekeningen over 1994 waarin voorzieningen zijn opgenomen, volledig inzicht in de mutaties in voorzieningen is verschaft. Hoewel in het onderzoek van Overboom de materialiteit (zie paragraaf 5) van de voorzieningen niet in beschouwing is genomen en de resultaten niet zijn gesplitst naar soort voorziening, kan op basis van tabel 3 toch voorzichtig worden

Tabel 3: Voorzieningen en mutatie-overzichten (N=82)

	1988		*1991*		*1994*	
Voorzieningen opgenomen	81	100%	81	100%	82	100%
Mutatieoverzicht opgenomen met:						
-volledig inzicht	9	11%	7	9%	9	11%
-gedeeltelijk inzicht	5	6%	3	4%	6	7%
	14	17%	10	13%	15	18%

Bron: Overboom (1996), tabel 5.11, p. 57.

gesteld dat het Zinkwitarrest op dit punt grote gevolgen kan hebben voor de verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland.

Ook uit het onderzoek van Boneco en Van der Wal (1992, tabel 6, p. 47) bleek dat in slechts 18% (21) van de onderzochte jaarrekeningen (met voorzieningen) uit 1991 een mutatiestaat van de voorzieningen was opgenomen, waarvan 7% (8) voor alle onderscheiden voorzieningen.

4 Voorzieningen ter grootte van een minimumbedrag

4.1 Huidige regelgeving

Volgens artikel 374 lid 1b BW2 mag een voorziening uitsluitend worden getroffen indien het gaat om op balansdatum bestaande risico's terzake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang, hoewel onzeker, redelijkerwijs is te schatten. Hierbij moet het volgens richtlijn 2.53.105 gaan om (op balansdatum bestaande) concrete, specifieke risico's, dat wil zeggen dat het moet gaan om risico's die uitgaan boven het algemene risico dat aan het ondernemen verbonden pleegt te zijn. Indien de omvang van een verlies of verplichting niet redelijkerwijs kan worden geschat mag geen voorziening worden opgenomen (RJ 2.65.301).

Vermoedelijk naar aanleiding van (ontwikkelingen in) buitenlandse regelgeving[4] heeft de RJ paragraaf 106 aan richtlijn 2.53 Voorzieningen toegevoegd (aflevering 17 - november 1996). De richtlijn stelt dat de schatting van het bedrag van de verplichting waarvoor een voorziening moet worden getroffen, kan bestaan uit een aantal mogelijke bedragen binnen een bepaalde bandbreedte of reeks. De best mogelijke schatting van het verlies binnen de reeks dient als voorziening te worden opgenomen. Indien geen van de bedragen uit de reeks een betere schatting is dan andere, dan dient in elk geval het laagste bedrag uit de reeks als voorziening te worden opgenomen. In dit geval dient volgens de richtlijn per categorie van voorzieningen in de toelichting melding te worden gemaakt van het feit dat er nog een risico van verlies boven het voorziene bedrag bestaat.

4.2 Zinkwitarrest

Uit het arrest kan worden afgeleid dat het de OK uit de jaarstukken van KMZM niet duidelijk is geworden welke risico's zijn opgenomen in de toelichting onder de niet uit de balans blijkende verplichting ('obligo's') en welke risico's zijn verwerkt in de voorzieningen.[5] Daarom stelt de OK dat één en hetzelfde risico terzake van bepaalde te verwachten verplichtingen niet *zowel* onder de voorzieningen als, los daarvan, in de *toelichting* onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen (toelichting) mag worden opgenomen. In de toelichting behorende tot de jaarrekening mogen onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen geen (risico's op) verplichtingen worden opgenomen waarvoor een voorziening is getroffen.

Ter toelichting geeft de OK aan dat voor de vorming van een voorziening de omvang van het risico bepaalbaar moet zijn. Indien de omvang van het risico niet kan worden bepaald zodat daartegen geen voorziening mag worden opgenomen en het niettemin van belang is belanghebbenden te waarschuwen dat er (niet voldoende meetbare) kansen zijn dat een belangrijke verplichting te verwachten is of een belangrijk verlies zal optreden, is vermelding daarvan in de toelichting (*onder 'obligo's'*) noodzakelijk.

Het vorenstaande sluit echter volgens de OK niet uit dat indien de omvang van het risico terzake van één en dezelfde te verwachten verplichting slechts voor een gedeelte redelijkerwijs is te schatten, bijvoorbeeld omdat een zeker minimum in redelijkheid kan worden bepaald, op basis van die schatting een voorziening wordt getroffen terwijl het risico terzake van het resterende deel van deze te verwachten verplichting wegens de onmeetbaarheid daarvan in de *toelichting op de post voorzieningen* wordt vermeld. De RJ heeft zich blijkens paragraaf 106 van richtlijn 2.53 op eenzelfde standpunt gesteld (zie paragraaf 4.1).

Van der Laan Bouma plaatst onzes inziens hierbij terecht een kanttekening (1996, p. 32). Hij stelt dat indien een deel redelijkerwijs is te schatten en voor dit deel een voorziening wordt gevormd, dit niet betekent dat er redenen zijn om voor het deel waarvoor geen voorziening is gevormd, een vermelding onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen achterwege te laten en in plaats daarvan het obligo te vermelden als toelichting op de voorziening. Het ligt in die situatie meer voor de hand om de verplichting op te nemen als niet uit de balans blijkende verplichting, met vermelding van het bedrag waarvoor een voorziening is gevormd.

5 Presentatiematerialiteit

5.1 Algemeen

Uitgangspunt van het conceptual framework van het International Accounting Standards Committee (hierna: IASC) is dat verslaggevingsinformatie nuttig moet zijn. Het al dan niet nuttig zijn van verslaggevingsinformatie wordt primair bepaald door een tweetal noodzakelijke kenmerken c.q. voorwaarden: relevantie en betrouwbaarheid. Dit betekent dat informatie niet nuttig kan zijn indien (één van beide kenmerken ontbreekt. Informatie is relevant indien deze de hoedanigheid bezit de besluitvorming van gebruikers te kunnen beïnvloeden, door invloed uit te oefenen op hun voorstelling van verleden, heden en toekomst (De Bos, p. 22). De twee randvoorwaarden voor het verstrekken van informatie zijn de kosten- en batenafweging en materialiteit. Materialiteit kan zowel betrekking hebben op relevantie als op betrouwbaarheid. In deze paragraaf staat de invloed van materialiteit op de relevantie van informatie centraal; het vraagstuk dat zich bezighoudt met de invloed van het materialiteitsbeginsel op de relevantie van informatie wordt door De Bos (1996, p. 2) aangeduid met 'presentatiematerialiteit'. Presentatiematerialiteit is een hulpmiddel om het kwalitatieve kenmerk relevantie te operationaliseren.

Het IASC verstaat onder 'relatieve betekenis' de omvang beoordeeld onder de specifieke omstandigheden. Voorts kan uit haar conceptual framework worden afgeleid dat informatie relevant kan zijn op basis van:
- uitsluitend zijn aard;
- zowel zijn aard als zijn omvang.

Bij de materialiteitsbeoordeling moet derhalve niet alleen worden gekeken naar de specifieke omstandigheden (die de aard bepalen, de zogenaamde kwalitatieve materialiteitsbeoordeling), maar tevens naar de relatieve omvang (kwantitatieve materialiteitsbeoordeling). In dit verband zijn te onderkennen (De Bos, p. 48):
- *Materialiteitsbasis*
  Een materialiteitsbasis is een grootheid uit de jaarrekening ten opzichte waarvan wordt bepaald of informatie materieel is.
- *Materialiteitsgrens*
  Een materialiteitsgrens is een omslagpunt, uitgedrukt in een materialiteitsbasis, dat de grens aangeeft tussen materiële en vooralsnog niet-materiële informatie.

In de navolgende paragrafen zullen vorenstaande onderdelen van de kwantitatieve materialiteitsbeoordeling worden besproken aan de hand van de wet en jurisprudentie, de richtlijnen en tot slot het Zinkwitarrest.

5.2 Wet en jurisprudentie

Wet

In artikel 363 lid 3 BW2 is het materialiteitsbeginsel vastgelegd. Dit artikel luidt: 'een post behoeft niet afzonderlijk te worden vermeld, indien deze in het geheel van te verwaarlozen betekenis is voor het wettelijk vereiste inzicht. Krachtens deze titel vereiste vermeldingen mogen achterwege blijven voorzover zij op zichzelf genomen en tezamen met soortgelijke vermeldingen voor dit inzicht van te verwaarlozen betekenis zouden zijn...'. Het materialiteitsbeginsel te beschouwen als een hulpmiddel om te komen tot

het vereiste inzicht (De Bos, p. 31). De wet of de MvT geeft ten aanzien van de overige voorzieningen geen materialiteitsbasis of materialiteitsgrens.

Jurisprudentie: Douwe Egberts (1974)

In haar jaarrekening over 1974 heeft Douwe Egberts de balanspost 'overige voorzieningen' niet naar de aard van de verplichtingen gesplitst. Als argument voerde Douwe Egberts aan dat de post uit een aantal verschillende voorzieningen bestond waarvan de omvang van te verwaarlozen betekenis is. De OK oordeelde echter dat, aangezien '*de post overige voorzieningen in de jaarrekening ten opzichte van het totaal van de voorzieningen (23%) als niet onbelangrijk is aan te merken*':

- in de toelichting een mededeling dient te worden opgenomen over het feit dat elk van de posten van de overige voorzieningen in het geheel van de jaarrekening van te verwaarlozen betekenis is. De OK stelde dat 'vermelding van de aard van de belangrijkste risico's en verplichtingen waartegen de voorzieningen zijn gevormd, moet voor het te verschaffen inzicht noodzakelijk worden geacht' zelfs indien 'afzonderlijke vermelding van deze posten (dat wil zeggen gekwantificeerd) vanwege te verwaarlozen betekenis achterwege mag blijven', en;
- voorts inzicht dient te worden verschaft in de aard *en omvang* van de risico's en verplichtingen waartegen deze voorzieningen zijn gevormd. De OK stelde derhalve ten aanzien van de overige voorzieningen dat informatie slechts relevant is (dat wil zeggen noodzakelijk voor het vereiste inzicht) indien niet slechts informatie over de aard van de verplichtingen en risico's wordt gegeven, maar deze tevens cijfermatig moeten worden gespecificeerd (zie paragraaf 5.1).

Het tweede punt werd in 1977 door de Hoge Raad enigszins gecorrigeerd; hij stelde dat het verschaffen van inzicht in de *omvang* van de risico's en verplichtingen (de zogenaamde cijfermatige specificatie) niet vereist was. In dit kader valt op te merken dat de OK zich in het Zinkwitarrest ten aanzien van het verschaffen van inzicht in de aard en omvang van de risico's en verplichtingen op eenzelfde standpunt heeft gesteld als de OK bij het Douwe Egberts-arrest (zie paragraaf 2). Helaas is geen van beide partijen in hoger beroep gegaan. Het is niet alleen jammer omdat dan op dit punt (inzicht verschaffen in de omvang van de risico's en verplichtingen) een vergelijking met het Douwe Egberts-arrest zou kunnen worden gemaakt, maar tevens omdat het arrest aan gewicht wint als de Hoge Raad het oordeel van de OK onderschrijft of aangeeft binnen welke restricties het aanvaardbaar is.

5.3 Richtlijnen voor de jaarverslaggeving

Volgens de RJ is informatie van relatieve betekenis indien het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die gebruikers op basis van de financiële overzichten nemen, kan beïnvloeden. Relatieve betekenis van een post of een fout is afhankelijk van de omvang, beoordeelt onder de bijzondere omstandigheden waaronder het weglaten of onjuist weergeven plaatsvindt. Het begrip relatieve betekenis verschaft dus meer een drempel of kritische grens, dan dat het een primair kwalitatief kenmerk is dat informatie moet bezitten om nuttig te zijn (RJ 1.05.207). Om het begrip 'relatieve betekenis' nader inhoud te geven heeft de RJ een tweetal soorten criteria voor de vermelding van gegevens in de jaarrekening in haar richtlijnen opgenomen, namelijk:

1 *Kwantitatieve criteria (RJ 1.05.214)*
Deze richtlijn stelt dat indien een post groter is dan 5% van de balanstelling of groter is dan 10% van de rubriek waartoe hij behoort, wordt aanbevolen de post afzonderlijk te vermelden op grond van het vermoeden dat sprake is van een post van relatieve betekenis. Voorzover toepassing van het vorenstaande zou leiden tot afzonderlijke vermelding van een post die kleiner is dan 1% van de balanstelling, kan veelal samenvoeging met andere posten plaatsvinden.

2 *'Kwalitatieve' criteria (RJ 1.05.213)*
De RJ stelt dat de aanbevolen (kwantitatieve) criteria in een concreet geval te eng of te ruim gesteld kunnen zijn. Bijzonderheden van de rechtspersoon of de aard van de gegevens kunnen zodanig zijn dat deze, hoewel ze niet aan de genoemde (kwantitatieve) criteria voldoen, toch afzonderlijk moeten worden vermeld op grond van de in artikel 362 lid 1 BW2 genoemde eisen.

De Bos (1996, p. 106) wijst op het feit dat de RJ consequent voor de positieve benadering kiest, dat wil zeggen dat vermoedelijke relevante informatie moet worden opgenomen INDIEN bevestigd is dat zij materieel is. Met De Bos zijn wij voorstanders van een negatieve benadering van het materialiteitsbeginsel, dat wil zeggen dat informatie moet worden opgenomen TENZIJ dit niet materieel is (p. 217). Dit is vanuit de informatiefunctie van de jaarrekening, het verschaffen van nuttige informatie aan gebruikers, de enig juiste benadering.

5.4 Zinkwitarrest

Uit paragraaf 2 en 3 is gebleken dat de OK haar beslissingen ten aanzien van de overige voorzieningen; cijfermatige specificatie, de splitsing langlopend/kortlopend en de aard en omvang van de mutaties, heeft gemotiveerd door onder andere te wijzen op het relatieve belang van de post overige voorzieningen in de *geconsolideerde* balans. De OK stelde dat 'aangezien het om een belangrijke voorziening gaat (*in relatie tot het eigen vermogen 7%*)' de toelichting op de post 'overige voorzieningen' niet aan de daaraan door artikel 374 lid 3 gestelde eisen voldoet (zie paragraaf 2 en 3).

Opgemerkt kan worden dat de door het OK gehanteerde materialiteitsgrens van 7% van het eigen vermogen een (zeer) strenge norm is in vergelijking met de grens die de RJ stelt en in de verslaggevingspraktijk wordt gehanteerd (5% van het balanstotaal). Een voorbeeld moge één en ander verduidelijken.

Een bij veel beursgenoteerde ondernemingen voorkomende en bij gebruikers van verslaggevingsinformatie als 'normaal' beschouwde financieringsverhouding is 40% eigen vermogen en 60% vreemd vermogen.[6] Bij ondernemingen met een dergelijke financieringsverhouding komt 7% van het eigen vermogen overeen met een materialiteitsgrens van 2,8% van het balanstotaal (7%*40%). De in de verslaggevingspraktijk gebruikte grens van 5% van het balanstotaal zou slechts voor ondernemingen met een financieringsverhouding van circa 70% eigen vermogen en 30% vreemd vermogen betekenen, dat zij aan de 7% norm (kunnen) 'voldoen' (7% van het eigen vermogen * 70% eigen vermogen = 5% van het balanstotaal). Een dergelijke financieringsverhouding komt echter slechts bij zeer weinig beursgenoteerde industriële en handelsondernemingen in Nederland voor.[7]

Op basis van de Zinkwitnorm en in de praktijk voorkomende financieringsverhoudingen bij beursgenoteerde ondernemingen in Nederland kan worden geconcludeerd dat de materialiteitsgrens van 5% van het balanstotaal van de RJ voor deze groep van ondernemingen te ruim is. Uitgaande van de Zinkwitnorm en de in de praktijk voorkomende financieringsverhoudingen wordt voorgesteld de richtlijn van de RJ aan te passen en een percentage van het balanstotaal voor te schrijven dat ligt tussen 1,5% en 3,5% van het balanstotaal.[8]

Voorts is in paragraaf 2 aangegeven dat de OK de toelichting op de *vennootschappelijke* balans ten aanzien van de cijfermatige specificatie van de overige voorzieningen onvoldoende achtte en dat KMZM bij haar verweer tegen deze opvatting gebruik maakte van de kwantitatieve criteria van de RJ (RJ 1.05.214). Uit de door KMZM naar aanleiding van het tussenarrest verstrekte gegevens bleek niet alleen dat op basis van de *kwantitatieve* criteria van de RJ (RJ 1.05.213) de overige voorzieningen niet behoeven te worden gespecificeerd, maar bleek voorts dat een bedrag van *f* 599.000 ten onrechte onder de rubriek milieuvoorziening is geboekt. De OK erkent dat de op niet-milieukosten betrekking hebbende post getalsmatig in de balans geen grote betekenis heeft (zonder hiervoor een norm te geven), maar aangezien een bedrag van *f* 599.000 ultimo 1992 ten onrechte is geboekt onder de rubriek milieuvoorziening had die *correctie* behoren te worden toegelicht (1996b, 3.3, p. 14). De OK gaat derhalve niet in op het verweer van KMZM (en dus de kwantitatieve criteria van de RJ), maar beargumenteert de specificatie met het feit dat er sprake is van een correctie. Feitelijk is de uitspraak op dit punt een bevestiging van de kwalitatieve criteria (cf. RJ 1.05.213) van de RJ: de aard van de gegevens (in casu: een correctie) kan zodanig zijn dat deze, hoewel ze niet aan de genoemde (kwantitatieve) criteria van de RJ voldoen, toch afzonderlijk moeten worden vermeld op grond van de in artikel 362 lid 1 BW2 genoemde eisen. Met andere woorden; de informatie is relevant uitsluitend op grond van zijn aard (zie paragraaf 5.1).

5.5 Verslaggevingspraktijk

De Bos (1996)

De Bos heeft onderzoek gedaan naar presentatie-materialiteit van verschillende posten in de jaarrekening. Hij ontwikkelde een aantal cases die (door middel van een enquête) aan beleggingsanalisten, een belangrijke primaire gebruikerscategorie van verslaggevingsinformatie (hierna: gebruikers), zijn voorgelegd. Een casus betrof de specificatie van de overige voorzieningen in de toelichting op de balans. In dit kader is vastgesteld:

a welke materialiteitsbasis (of -bases) gebruikers van belang vinden voor de beoordeling van het al dan niet materieel zijn van een voorziening;
b welke materialiteitsgrens zij hierbij hanteren.

Ad a Materialiteitsbasis

Uit de studie van De Bos (1996, p. 213) komt naar voren dat de respondenten meerdere materialiteits*bases* van belang vinden voor de beoordeling van het al dan niet materieel zijn van een voorziening:

- totaal van de voorzieningen (belangrijkste), gevolgd door;
- totaal van de overige voorzieningen, gevolgd door;
- het balanstotaal.

De Bos (1996, p. 215) concludeert dat de door de RJ voorgestane materialiteitsbases, waaronder het balanstotaal, voor de afzonderlijke presentatie van een specifieke voorziening in de balans door de gebruikers van belang worden geacht.[9]

Ad b Materialiteitsgrens

Op basis van zijn onderzoek komt De Bos (1996, p. 217) impliciet tot de conclusie dat de RJ-norm te ruim is; voorzieningen moeten afzonderlijk worden opgenomen, tenzij de voorziening kleiner is dan 2,5% van het balanstotaal en de voorziening kleiner is dan 20% van de totale voorzieningen.[10 11] Opgemerkt wordt dat de enquête-uitkomst (2,5% van het balanstotaal) dicht bij de illustratieve norm (2,8% van het balanstotaal) op basis van de Zinkwitnorm ligt (zie paragraaf 5.4).

Overboom (1996)

Vorenstaand zijn een drietal materialiteitsnormen[12] ter sprake gekomen. Deze zijn in tabel 4 weergegeven.

Om na te gaan in hoeverre beursgenoteerde ondernemingen in Nederland de post overige voorzieningen toelichten (*alle* onderdelen naar *aard* van de risico's en verplichtingen[13]) heeft Overboom (1996) 362 jaarrekeningen (1988-1994) met een post overige voorzieningen onderzocht. De gedachte achter de analyse is dat in jaarrekeningen die zich boven de norm bevinden wel een specificatie naar aard moet worden gegeven en in jaarrekeningen die zich onder de norm bevinden geen specificatie naar aard moet worden gegeven. In tabel 5 zijn de resultaten van zijn onderzoek weergegeven

Uit tabel 5 kan worden geconcludeerd dat de meeste jaarrekeningen aan alledrie de materiali-

Tabel 4: Presentatiematerialiteit

	Materialiteitsbasis	*Materialiteitsgrens*
Raad voor de Jaarverslaggeving	Overige voorzieningen / balanstotaal	5%
Douwe Egberts-arrest	Overige voorzieningen / totaal voorzieningen	23%
Zinkwitarrest	Overige voorzieningen / eigen vermogen	7%

Tabel 5: Materialiteitsgrenzen, overige voorzieningen en disclosure (N=362)

	RJ-grens		*Douwe Egberts-grens*		*Zinkwitgrens*	
	< 5%	*≥ 5%*	*< 23%*	*≥ 23%*	*< 7%*	*≥ 7%*
Wel specificatie	154	39	67	126	98	95
Geen specificatie	168	1	140	29	149	20

Bron: Overboom (1996), tabel 5.10, p. 56.

teitsgrenzen voldoen. Voorts blijkt dat respectievelijk 1, 29 en 20 jaarrekeningen niet aan de materialiteitsgrenzen van respectievelijk de RJ, Douwe Egberts-arrest en het Zinkwitarrest voldoen. Volgens verwachting voldoen de meeste jaarrekeningen aan de door de RJ gestelde grens (kwantitatief criterium). De resultaten impliceren dat de verslaggevingspraktijk over het algemeen aansluit bij de materialiteitseisen van de RJ. Voorts ondersteunen de resultaten de in paragraaf 5.4 getrokken conclusie dat de OK een strenge(re) 'norm' heeft gehanteerd. Immers, bij het hanteren van de Zinkwitgrens dient in 20 gevallen de jaarrekening te worden aangepast, terwijl bij de RJ-grens 'slechts' één jaarrekening moet worden aangepast.

Opvallend uit het onderzoek van Overboom (1996) was voorts dat één jaarrekening aan geen enkele grens voldoet. Het betreft de jaarrekening PHILIPS 1994 (respectievelijk 5,4%; 28,4%; 17,9%). De toelichting op de balans vermeldt slechts dat 'de overige voorzieningen betrekking hebben op een groot aantal risico's en verplichtingen van uiteenlopende aard'. In 1995 vermeldt Philips overigens wel een verplichting, nl. 'andere vergoedingen dan pensioenen' (deze post beslaat 16% van de totale post overige voorzieningen).

De hoogste waarneming ('geen specificatie') bij de Douwe Egberts-grens is de jaarrekening van OCE VAN DER GRINTEN uit 1989 (51,9% (!)) en bij de Zinkwitgrens de jaarrekening van PHILIPS 1992 (21,2% (!)). Ondernemingen die noch aan de Douwe Egberts-grens, noch aan de Zinkwitgrens voldoen verschaffen derhalve het minste inzicht in de post overige voorzieningen; dit zijn achtereenvolgens: INTERNATIO MULLER, OCE VAN DER GRINTEN, PHILIPS, UNILEVER, AALBERTS INDUSTRIES en ATAG HOLDING. Hierdoor kan de beïnvloeding van deze post in de (door het management) gewenste richting relatief eenvoudiger verlopen dan bij andere ondernemingen.

6 Afsluitende opmerkingen

De disclosure van voorzieningen speelt in de (inter)nationale discussie rond voorzieningen een belangrijke rol. Door een adequate toelichting, bijvoorbeeld door het specificeren van de aard en omvang van mutaties binnen voorzieningen, kan het risico op resultaategalisatie door het management afnemen. In het kader van disclosure is een belangwekkend arrest van de Ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam verschenen, welk arrest in dit artikel is behandeld.

Gevolgen Zinkwitarrest (suggesties voor ondernemingen)

Het Zinkwitarrest geeft een duidelijke indicatie van hoe de OK in vergelijkbare gevallen zal oordelen. Specificatie van *alle* (overige) voorzieningen dient niet alleen naar *aard* maar ook naar *omvang*[14] (de zogenaamde cijfermatige specificatie) plaats te vinden, *tenzij* (= negatieve benadering) er sprake is van een niet-belangrijke voorziening. Op basis van het Zinkwitarrest kan worden gesteld dat volgens de OK in ieder geval sprake is van een belangrijke (= materiële) voorziening indien deze post groter is dan 7% van het eigen vermogen. Uit ons onderzoek naar financieringsverhoudingen van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland en het onderzoek van Overboom (1996) kan worden geconcludeerd dat de norm van het OK (7% van het eigen vermogen) beduidend strenger is dan de in de verslaggevingspraktijk gehanteerde RJ-norm (5% van het balanstotaal). Zo bleek uit het onderzoek van Overboom (1996) dat bij het hanteren van de Zinkwitnorm in 20 gevallen (van de 362) de toelichting op de post 'overige voorzieningen' dient te worden aangepast. Vorenstaande impliceert dat veel ondernemingen in hun verslaggeving meer dan tot nu toe de aard en omvang van alle (overige) voorzieningen dienen te specificeren, zeker indien de RJ de materialiteitsgrens verlaagt (zie hierna).

Voorts blijkt uit het Zinkwitarrest dat te allen tijde inzicht moet worden gegeven in de mate waarin de voorzieningen als langlopend zijn te beschouwen. Ondernemingen met naar verhouding dezelfde posten in de balans dienen onzes inziens op grond van het arrest een mutatieoverzicht betreffende de (overige) voorzieningen op te nemen. Hieruit dient zowel de aard als omvang van de mutaties in de voorziening te blijken. Met name de 'overige voorzieningen', zoals voorzieningen voor reorganisatie- en herstructureringskosten, lenen zich sterk voor een subjectieve invulling door het management en kunnen derhalve door de leiding worden 'misbruikt' (voor resultaategalisatie). Inzicht in de aard en omvang

van mutaties door middel van een mutatieoverzicht is voor gebruikers van verslaggevingsinformatie essentieel om tot een verantwoord oordeel omtrent het vermogen en met name het resultaat te komen.

Zolang de richtlijn nog niet is aangepast (zie hierna: suggesties voor de RJ) pleiten wij derhalve voor een ruime interpretatie van RJ-richtlijn 2.53.924; ondernemingen dienen betreffende de voorzieningen mutatiestaten in hun jaarrekening op te nemen, waarin zowel de omvang als aard van alle mutaties (toevoegingen, onttrekkingen en vrijvallen) zijn vermeld. De OK onderschrijft impliciet het in vorenstaande alinea verwoord standpunt (voor wat betreft de 'overige voorzieningen') door te stellen dat '...inzicht in de mutaties en de aard daarvan, is gelet op het relatieve belang daarvan geboden, teneinde een verantwoord oordeel te kunnen vormen omtrent het vermogen en resultaat...'. Artikel 362 lid 4 eerste volzin, is met deze uitspraak tot leven gewekt.

Suggesties voor de Raad voor de Jaarverslaggeving

Uit het vorenstaande kunnen onze drie suggesties voor de RJ worden afgeleid.

Op basis van de door de OK gestelde materialiteitsnorm, 7% van het eigen vermogen, en de in de praktijk bij beursgenoteerde ondernemingen veel voorkomende financieringsverhoudingen kan worden geconcludeerd dat de materialiteitsgrens 5% van het balanstotaal, zoals voorgeschreven door de RJ, te ruim is en derhalve dient te worden aangepast. Wij stellen een percentage tussen de 1,5% en 3,5% voor. De Bos (1996) komt op basis van zijn onderzoek onder beleggingsanalisten tot een percentage van 2,5% van het balanstotaal.

Ten tweede de aanpassing van RJ 1.05.213/214: negatieve in plaats van een positieve benadering bij de wijze waarop presentatiematerialiteit in de systematiek van de richtlijnen is ondergebracht. Evenals De Bos (1996) zijn wij van mening dat een primair negatieve benadering het beste aansluit bij de informatiebehoeften (en dus de informatiefunctie van de jaarrekening) van de gebruikers. Dus: 'vermelding *tenzij* niet materieel', in plaats van 'vermelding *indien* materieel'.

Tot slot de aanpassing van RJ 2.53.206: verwijdering van 'dat met betrekking tot voorzieningen waaromtrent de bepaling van de benodigde grootte in belangrijke mate een element van onzekerheid in zich bergt'. Zoals in het voorgaande is beargumenteerd dient (volgens het Zinkwit-arrest en ten behoeve van de informatiefunctie van de jaarrekening) volledig inzicht te worden verstrekt in de mutatie in de voorzieningen, niet slechts voor een deel van de voorzieningen.

LITERATUUR

Accounting Standards Board UK (ASB), (1995), *Provisions*, Discussion Paper, November.

Boneco, C.M.T. en R. van der Wal, (1993), Waardecorrecties en voorzieningen, *Jaar in - Jaar uit 7*, pp. 31-50.

Bos, A. de, (1996), *Presentatiematerialiteit - Het materialiteitsbeginsel bij de presentatie van financiële informatie in de jaarrekening*, Delwel.

Centraal Bureau voor de Statistiek, (1988-1995), Statistiek van de balans en resultatenrekening beurs n.v.'s (1988-1995).

De Bussy Amsterdam, (1996), *Jaarboek van Nederlandse ondernemingen 1995|96*, Uitgeverij Tutein Nolthenius.

Hers, F., (1996), Doorbraak in de jaarrekening, *FEM*, maart, pp. 62-63.

Hoge Raad, (1979), *Arrest Douwe Egberts, (1974)*, 17 januari, NJ 1979 nr. 373.

Hoogendoorn, M.N., (1997), *Voorzieningen in de jaarrekening*, Monografieën Externe Verslaggeving, Delwel.

International Accounting Standard Committee (IASC), (1995), Discussion Paper, *Provisions*, November.

International Accounting Standards Committee (IASC), (1996), *Provisions and Contingencies*, Draft Statement of Principles, November.

International Accounting Standards Committee (IASC), (1997), *International Accounting Standards*, 1997.

Laan Bouma, R.P.B. van der, Noot bij Gerechtshof Amsterdam (OK) 1 juni 1995 rolnr. 94-0987, *in: Jurisprudentie Onderneming & Recht*, 5 februari 1996, afl. 1, pp.31-32.

Ondernemingskamer, (1980), Arrest Gero - specifieke reorganisatievoorziening, *Documentatie rond de Jaarrekening 1.13-01p*, 26 juni, NJ 1981, 273.

Ondernemingskamer, (1974), *Arrest Douwe Egberts N.V.*, 20 januari 1977.

Ondernemingskamer, (1995a), *Arrest Koninklijke Maastrichtse Zinkwitmaatschappij N.V.*, tussenarrest, 1 juni, nr. 94/0987.

Ondernemingskamer, (1995b), *Arrest Koninklijke Maastrichtse Zinkwitmaatschappij N.V.*, slotarrest, 23 november, nr. 94/0987.

Overboom, C., (1996), *Voorzieningen en jaarrekeningbeleid*, scriptie o.l.v. Prof. Dr. J. Klaassen, Vakgroep Kosten- en Winstvraagstukken, Vrije Universiteit Amsterdam.

Raad voor de Jaarverslaggeving, *Richtlijnen (t/m afl. 17)*, september 1996.

Volmer, F.G., (1989), Voorzieningen, soliditeit en het prudence-concept, *De Accountant*, nr. 1, september 1989, pp. 25-33.

Wel, F. van der, (1995), Voorzieningen (algemeen), *in: Externe Verslaggeving in theorie en praktijk*, onder redactie van M.N. Hoogendoorn, J. Klaassen en F. Krens, pp. 446-462.

NOTEN

1 De auteurs zijn Prof. Dr. J. Klaassen erkentelijk voor zijn waardevolle commentaar op de conceptversie van dit artikel.

2 Met 'overige voorzieningen' wordt in dit artikel de balanspost aangeduid en niet het wettelijk begrip 'overige voorzieningen'. Dit betekent dat de samenstelling van de balanspost 'overige voorzieningen' per onderneming kan verschillen. Het wettelijk begrip omvat alle andere voorzieningen dan die voor pensioenverplichtingen en latente belastingverplichtingen.

3 Bij 23 (56%) van deze ondernemingen komt de 'overige voorzieningen' overeen met de wettelijke omschrijving (dat wil zeggen bestaat deze post uit voorzieningen anders dan voor belasting- en pensioenverplichtingen (Boneco, p. 41).

4 Ten aanzien van dit punt, het opnemen van een voorziening voor een minimumbedrag indien dit minimum in redelijkheid kan worden geschat, kan worden opgemerkt dat een dergelijke eis reeds in de Amerikaanse regelgeving is opgenomen, bijvoorbeeld in FASB EITF No. 93-5. Ook in de discussion paper van het ASB, (1995) wordt een dergelijke eis voorgesteld. IAS 10 'Contingencies en Events Occurring After the Balance Sheet Date' (IASC, 1997) bevat eveneens een dergelijke bepaling.

5 Zo heeft de accountant van KMZM aangegeven dat voor een deel van het vermelde onder 'Obligo's' (in de toelichting op de geconsolideerde balans) een voorziening is getroffen. KMZM stelt daarentegen dat het niet zo is dat risico's waarvoor een voorziening is opgenomen ook onder de obligo's vallen.

6 Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de uitkomsten van een onderzoek naar de vermogensverhouding van 141 (grote) beursgenoteerde industriële en handelsondernemingen in Nederland (Jaarboek van Nederlandse ondernemingen, 1996):

EV/TV per 31/12/95	0-10%	11-20%	21-30%	31-40%	41-50%
% bedrijven	1%	4%	23%	**32%**	18%
EV/TV per 31/12/95	51-60%	61-70%	71-80%	81-90%	91-100%
% bedrijven	16%	4%	0%	1%	0%

7 Zie noot 7: 5% van de onderzochte ondernemingen heeft een eigen vermogen van 61% of groter van het totaal vermogen.

8 Zie noot 7: de grote meerderheid van de onderzochte ondernemingen (73%) heeft een financieringsverhouding (eigen vermogen/totaal vermogen) die ligt tussen de 21% en 50%. Gekoppeld aan de Zinkwitnorm, 7% van het eigen vermogen, komen deze verhoudingen overeen met 1,5% (21% eigen vermogen* 7%), respectievelijk 3,5% (50% eigen vermogen * 7%) van het balanstotaal. Een percentage van het balanstotaal dat ligt tussen 1,5% en 3,5% betekent derhalve dat de grote meerderheid van beursgenoteerde ondernemingen aan de Zinkwitnorm kan voldoen.

9 In het licht van de wet en ook het Zinkwitarrest is dat opmerkelijk. Immers, de wet (artikel 363 lid 3) koppelt het materialiteitscriterium aan het vereiste inzicht in *(eigen) vermogen* en resultaat (artikel 362 lid 1). Ook de OK gebruikt in het Zinkwitarrest *eigen vermogen* als primaire materialiteitsbasis.

10 De Bos baseert zich bij de genoemde percentages op 'de meerderheid van de respondenten'. Hij is van mening dat de opvatting van de meerderheid van de respondenten van een (weliswaar belangrijke) gebruikersgroep bepalend is voor het operationaliseren van presentatiematerialiteit voor alle gebruikers (p. 215).

11 Daarnaast moeten volgens De Bos, (1996, p. 217) 'bijzondere omstandigheden', bijvoorbeeld een grote reorganisatie, in beschouwing worden genomen bij een materialiteitsbeoordeling aangezien deze kunnen leiden tot bijgestelde materialiteitsgrenzen; deze omstandigheden leidden bij de respondenten tot de wenselijkheid van eerdere vermelding van een voorziening. Het zal duidelijk zijn dat dergelijke omstandigheden slechts in de beoordeling kunnen worden betrokken indien hierover informatie is verschaft. De door De Bos genoemde bijzondere omstandigheden zijn vergelijkbaar met de 'kwalitatieve criteria' van de RJ; informatie kan op basis van zijn aard van relatieve betekenis zijn (RJ 1.05.213).

12 Op de door De Bos, (1996) voorgestelde materialiteitsgrenzen gaan wij niet nader in.

13 Opgemerkt moet worden dat hierbij niet is gekeken in hoeverre een cijfermatige specificatie van de overige voorzieningen is opgenomen (= Zinkwitarrest).

14 Op dit punt is de OK echter in een vergelijkbaar geval (het Douwe Egberts-arrest) door de Hoge Raad gecorrigeerd (zie paragraaf 5).